

УДК 81'37=811.11

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-17>

ІМЕННИКОВІ КОМПОЗИТИ-НОВОТВОРИ ТА ЇХ СКЛАДНИК-ДОМІНАНТА ПОЛІСЕМІЧНОЇ МОДЕЛІ З ДВОМА ЗНАЧЕННЯМИ У СТРУКТУРІ РЕЧЕННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ПРЕСИ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР

NOUN COMPOSITES-NEOLOGISM AND THEIR COMPONENT-DOMINANT OF THE POLYSEMIC MODEL WITH TWO MEANINGS IN THE SENTENCE STRUCTURE OF THE GERMAN PRESS: SYNERGISTIC DIMENSION

Дребет В. В.,

orcid.org/0000-0003-2824-793X

доктор філологічних наук, професор,

*професор кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

Представлена робота є черговим етапом дослідження генерування та декодування складних іменників-новотворів з різним семантичним обсягом їх домінантної складової у простих та складних реченнях сучасної німецькомовної преси з позицій лінгвосинергетики. У запропонованій статті такий синергетично скерований аналіз сфокусовано на іменникові композити-новотвори з складником-домінантою, що представлений у словнику полісемічною моделлю іменника з двома значеннями. Методологічно важливим у дослідженні є положення про те, що рушійним фактором виступає синергетичний закон збереження мовної енергії та мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування складних іменників-новотворів з домінантою семантичного обсягу полісемічної моделі слова з двома значеннями. У синергетичному розумінні проведено паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесень, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесень. Отримані на підставі синергетично-квантитативного підходу результати екстрапольовано на синергетичні моделі у співвіднесенні декодованих номінацій головного та похідного другого значення складника-домінанти досліджуваного полісемічного формату з простими та складними реченнями німецькомовної преси. Була підтверджена синергетично скеровано гіпотеза, що залучення з резервуару полісемічної моделі, яка має два значення на мовному рівні, похідного другого значення як найближчого до головного значення слова для домінантної складової композитів-новотворів у простих та складних синтаксичних конструкціях оптимально сприяє потребам мінімізації зусиль для ментального лексикону людини у просторі німецькомовного світу преси. Така лінгвосинергетична розвідка відкриває перспективи моделювання і прогнозування можливої лексикалізації складних іменників-новотворів та поповнення германського мовознавства новими знаннями про німецькомовну іменникову лексику.

Ключові слова: складний іменник-новотвір, складник-домінанта, полісемічна модель з двома значеннями, декодовані номінації головного / похідного другого значення, ментальний лексикон людини, лінгвосинергетика, принцип мінімізації зусиль.

The work is one of the stages of the study of the generation and decoding of complex nouns-neologisms with different semantic volume of their dominant component in simple and complex sentences of the modern German press from the standpoint of linguistic synergy. In the proposed article, such a synergistically directed analysis is focused on noun composites-neologisms with a dominant constituent, which is represented in the dictionary by the polysemic model of the noun with two meanings. The statement, which is methodologically important in the study declares that the driving factor is the synergistic law of language energy conservation and effort minimization, which directs the mental lexicon of a person to decode complex nouns-neologisms with the dominant semantic volume of the polysemic model of a word with two meanings. In the synergistic understanding, parallels are drawn between the dictionary as a representative of language generalization about the structured sum of knowledge of the extra-linguistic reality and the mental lexicon, which is not an arbitrary accumulation of entries, but constitutes a structured hierarchical system of such entries. The results obtained on the basis of the synergistic-quantitative

approach were extrapolated to synergistic models in the correlation of decoded nominations of the main and derived second meaning of the dominant component of the studied polysemic format with simple and complex sentences of the German-language press.

The synergistically directed hypothesis was confirmed that the involvement of the derived second meaning from the reservoir of a polysemic model, which has two meanings at the Langue level, as the closest to the main meaning of the word for the dominant component of innovative composites in simple and complex syntactic constructions successfully contributes to the needs of preserving linguistic energy and minimizing efforts for the human mental lexicon in the space of the German world of the press. Such linguistic synergistic exploration opens the prospects of modeling and forecasting the possible lexicalization of complex nouns-neologisms and replenishing Germanic linguistics with new knowledge about the German noun vocabulary.

Key words: compound noun-neologism, dominant constituent, polysemic model with two meanings, decoded nominations of the main/derived second meaning, human mental lexicon, linguistic synergy, principle of effort minimization.

Постановка проблеми. Засвоєння позамовної дійсності не може обійтись без слів-новотворів, які прокладають свій шлях лексикалізації від okazіоналізмів до неологізмів, а отже й до їх маніфестації у словниковому складі мови. Переважно досягнуті речі та явища об'єктивної реальності у циклі такої лексикалізації субстантивуються, тобто стають іменниками і за своєю частиномовною природою надають назву предмету, дії, явищу та ознаці. Для нас є очевидним, що складні іменники-okazіоналізми або слова одного моменту, які є відсутніми у словнику, заслуговують на особливе дослідження у дихотомії «мова-мовлення». У цьому контексті доцільним буде представити запропонований нами у цій статті лінгвосинергетичний підхід до вивчення генерування іменникового змісту шляхом утворення композитів-новотворів зі складником-домінантою полісемічної моделі слова з двома значеннями у кореляції зі структурною будовою речення у німецькомовних текстах преси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Словам-новотворам та відповідно приналежним до них композитам-новотворам присвячено цілу низку праць, зокрема, у галузі германського мовознавства (напр. Г. Вельманн [1], К. Цюрн [2], М. Шонебом [3], Г. Ельзен [4], К. Копф [5]). Але потрібно зауважити, що ще й досі недостатньо вирішеними є розгляд іменникової лексики німецької мови з позицій лінгвосинергетики. Передумовою тлумачення значення мовного знаку у руслі лінгвосинергетики став її розвиток як нової наукової парадигми (Т. І. Домброван [6], О. О. Селіванова [7]). Це дало змогу залучати квантитативні методи дослідження синергетичних процесів нелінійності, ієрархічності та динамічності мови (Г. Альтманн [8], Р. Келер [9], К. Майндл [10]), досліджувати синергетичну циклічність розвитку внутрішньомовних і міжмовних омонімів (С. В. Кійко [11]). Зважаючи на все викладене вище, бачимо перспективи дослідити системність генерування складних іменників-новотворів з позицій лінгвосинергетики за принципом мінімізації зусиль і збереження мовної енергії. Лінгвосинергетичний підхід із залученням квантитативних методів дослідження дає змогу об'єктивно проаналізувати на синхронічному зрізі результати саморегуляції й становлення композитів-новотворів з огляду на пройдений ними синергетичний цикл *порядок – хаос – порядок*, зокрема й у рамках вибудовування іменникового змісту на рівні мовлення, і в такий спосіб поповнити германське мовознавство новими знаннями про життєвий цикл іменника у сучасній німецькій мові.

Мета дослідження полягає у вивченні дії синергетичного закону збереження мовною енергії мінімізації найменших зусиль, направлених на декодування складних іменників-новотворів з їх домінантною складовою полісемічної моделі з двома значеннями у співвіднесенні з простою та складною структурною будовою речень у сучасній німецькомовній пресі.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних понять синергетики є поняття самоорганізації. Г. Хакен бачить завдання синергетики у тому, щоб знайти універсальні закономірності поведінки та загальні закони самоорганізації складних динамічних систем (детальніше див. [12]). Американський лінгвіст Дж. Ціпф, у свою чергу, екстраполював універсальний принцип найменшого докладання зусиль у поведінці та діях людини на мову [13, с. 255]. Р. Келер зазна-

час, що «принцип дії докладання найменших зусиль постулює існування двох потреб мовців, які тією чи іншою мірою може задовольнити мовна система, а саме – мінімізація необхідних затрат пам'яті та мінімізація необхідних затрат продукування» [9, с. 20]. Таким чином, цей принцип дії повинен охоплювати не тільки оптимізацію функціонування мови, але й потреби мовців. У нашому дослідженні, очевидно, під збереженням мовної енергії та мінімізацією зусиль потрібно розуміти синергетичний принцип саморегуляції, що скеровано на новотвір складних іменників, семантичне кодування і декодування яких повинно бути найзручнішим і найоптимальнішим для ментального лексикону людини.

Людина звертається до слів та їх значень для потреб комунікації, внаслідок чого активуються знання, акумульовані пам'яттю. Пам'ять виступає у ролі ментального лексикону людини. У цьому відношенні повністю поділяємо думку С. Лебнера про те, що «лексеми утворюють лексикон мови, велетенську комплексну структуру у головах мовців» [14, с. 48]. Погоджуємось з автором, що лексичні значення можна розглядати і як зафіксовані концепти у головах мовців, які не можна плутати з поясненнями значень у словниках. Звичайно, що ментальний лексикон не акумулює тлумачення лексичних значень, як це ми спостерігаємо у словникових довідниках. Але лексему, яку С. Лебнер попередньо характеризував як «велетенську комплексну структуру у головах мовців» (див. вище), сам він потім визначає і як мовну одиницю з лексичним значенням у словнику (пор. [14, с. 51]). Це, на перший погляд, суперечливе визначення скоріш є аргументом того, що між словником та ментальним лексиконом людини потрібно бачити схожості в структуризації та організації.

Лексикографи при укладанні словника подають перше або головне значення слова як таке, що найперше з'являється у свідомості мовців. А з позицій когнітивізму ментальний лексикон «не є довільним накопиченням внесеної інформації, він представляє собою структуровану систему, в якій кожне внесення визначається своїм рангом, тобто своїм відношенням до інших внесень у лексикон, тому лексичні одиниці зберігаються у вигляді організованих взаємозв'язків» [15, с. 126]. У такому трактуванні значення співвідноситься із знаннями, внесеними у ментальний лексикон людини. Отже, в синергетичному розумінні доцільно проводити паралелі між словником як представником мовного узагальнення про структуровану суму знань засвоєної позамовної дійсності та ментальним лексиконом, який не є довільним накопиченням унесення, а становить структуровану ієрархічну систему таких унесення. Якщо в синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні містять закодовану структуровану інформацію, то в цьому ж руслі потрібно розглядати реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації.

У цьому контексті повинна йти мова і про реалізацію складних слів-новоутворень, які відсутні у словнику. Німецький дослідник П. Поленц називає їх складними утвореннями для одного моменту (*Augenblicks-Zusammensetzung*), оскільки вони є «складними словами, які виникли у словотворі автора тексту під час формулювання думки» [16, с. 41]. Очевидно, такий вид складання декількох слів в одне слово-блок є проявом мовної економії, коли скорочення довжини речень може здійснюватися шляхом вилучення коротких слів-артиклів.

Факт складних словотворень для одного контексту показує невичерпність роботи над удосконаленням методів укладання словників. Коли певне складне утворення відсутнє у словнику, очевидно є необхідність вдаватись до його описового перефразування. Саме через це Е. Майнеке звертає увагу на те, що головне слово повинно служити вихідним пунктом при перефразуванні значення [17, с. 290]. Пояснюючи різні фактори, які впливають на виникнення складних слів, він пише про необхідність існування морфологічної та лексичної змістовності їх компонентів: «Неможливим є утворення складного слова як у морфологічному, так і у лексичному відношенні, якщо носій мови сприймає поняття як беззмістовне. У морфологічному відношенні утворення *Küchenziegel* є не менш «коректним», ніж *Dachziegel*. Але у мовному відношенні існування першого складного слова є неможливим через відсутність речі. Для

детермінованих складних слів це означає, що, очевидно, у мовному відношенні, атрибутивні слова перебувають у такому відношенні з головним словом, що може утворюватися змістовна детермінація. ... Складні слова служать для того, щоб у формі понять описувати наявний зміст думок» [17, с. 292, 307]. Специфіка складного словотвору передбачає при цьому, що значення атрибутивної і головної частини синтезуються в єдиний зміст, тобто семантичний обсяг складного слова демонструє об'єднання декількох змістів в один складний змістовий опис. Тому дослідники відмічають, що 1) «складні слова мають вищий ступінь зливання, семантичної компресії» [18, с. 293] та 2) „більшу схильність до консолідації понять» [19, с. 321]. Відповідно, згадані нами вище складні слова, які не входять до словника, проявляють семантичну компресію або консолідацію понять для одного контексту.

Якщо практикована семантична компресія досягне такої міри відомості, що стане нормою у певному мовному суспільстві, то з часом частина з цих слів стає словниковим надбанням, а тому це передбачає необхідність дослідження можливої лексикалізації складних слів. Е. Майнеке пише про непередбачуваність шляху лексикалізації: «Але куди веде лексикалізація, коли вона має відбутись, передбачити неможливо, оскільки вона пов'язана зі складними змінами у відношеннях між словами та речами» [17, с. 312]. У цьому відношенні, мабуть, потрібно говорити про шлях лексикалізації від okazіоналізмів до неологізмів. Okazіоналізми є словами, що відсутні у словнику, а тому належать до слів одного контексту (див. вище). У свою чергу, неологізми представляють собою нові лексичні одиниці, які зафіксовані у словниковому складі певної мови як узусальні. Але було б не доцільним їх розмежовувати як відмінні сутності. Заслужовує уваги думка про те, що okazіоналізми належать до неологізмів, як це трактує дослідниця Г. Ельзен: «Поза межами словникових досліджень okazіоналізми є природною частиною неологізмів. ... У такому розумінні okazіоналізм вказує на початкову стадію. Okazіоналізми можуть перетворитися на справжні неологізми і, зрештою, на усталені лексичні одиниці або ж зникнути ще до цього.» [4, S. 33]. Для нас є очевидним, що на шляху лексикалізації okazіоналізми та неологізми об'єднані рушійною силою новотвору. Тому доцільним бачимо оперувати поняттям новотвору як альтернативою до інтерпретації okazіоналізмів та неологізмів.

Представлена робота є другим етапом дослідження декодування іменників-новотворів з різним семантичним обсягом їх домінантної складової у простих та складних реченнях. На цьому етапі пропонуємо проаналізувати декодування іменникових композитів-новотворів з їх домінантною складовою полісемічної моделі з двома значеннями на словниковому рівні, а значить і на рівні *Parole*.

Висунута у роботі **гіпотеза** з позицій лінгвосинергетики передбачає наступний цикл оптимізації: оскільки лексична структура полісемічної моделі з двома значеннями представляє найближчі відстані у зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то й залучення у такому семантичному вимірі похідного другого значення як найближчого до головного значення слова для домінантної складової композитів-новотворів у простих та складних синтаксичних конструкціях оптимально сприятиме потребам мінімізації зусиль для ментального лексикону людини у просторі німецькомовного світу преси.

Матеріалом дослідження слугують тексти з інтернет-видань сучасної німецької, австрійської та швейцарської преси. Для отримання даних про семантичні характеристики іменникової лексики у співвіднесенні з трансформованими номінаціями залучено авторитетний тлумачний словник *Duden Onlinewörterbuch* [20]. Таким чином, на цьому етапі дослідження шляхом фрагментарної вибірки отримано 695 іменників-новотворів зі складником-домінантою полісемічної моделі з двома значеннями, реалізованих у простих реченнях німецькомовної преси, та 1033 таких іменників-новотворів – у складних реченнях. Відповідно, це склало 1728 реалізацій з поміж усіх 5000 складних іменників-новотворів, взятих для дослідження у співвіднесенні зі структурною будовою речень у німецькомовній пресі. Узагальнення та інтерпретацію результатів дослідження здійснено з позицій лінгвосинергетики.

Кодований семантичний обсяг полісемічної моделі з двома значеннями у словнику скорочено позначатимемо як ПМСО 2 (полісемічна модель, семантичний обсяг 2 значення). Декодований семантичний обсяг першого або головного значення полісемічної моделі слова тлумачитимемо як реалізовану у реченнях досліджуваної нами німецькомовної преси номінацію семантичного обсягу першого значення (скорочено – НСО 1), а декодований семантичний обсяг другого похідного значення – як реалізовану номінацію семантичного обсягу другого значення (скорочено – НСО 2).

Для виконання поставленої перед нами мети ефективним статистичним методом нам бачиться критерій χ^2 (хі-квадрат). Мінімальна теоретично значуща сума критерію хі-квадрат складає $\chi^2=3,84$, що свідчатиме про існуючий зв'язок між досліджуваними величинами з показником від 3,84 і більше (детальніше див. [21, с. 86 і далі]). Тому всі показники від 3,84 і вище є позитивними, а ті, що менше – негативними. Чим вищими від 3,84 будуть показники форми хі-квадрат, тим сильніше це свідчатиме про відповідність кількості реалізованих номінацій окремого семантичного виміру синергетичному закону збереження зусиль, направлених на декодування іменників-новотворів з складником-домінантою полісемічного формату з двома значеннями. Відповідно крива у синергетичній моделі декодування йтиме вгору у напрямку плюс. І, навпаки, чим нижчими від 3,84 будуть показники, тим слабшим буде проявлятися дія цього закону. Відповідно крива моделі декодування йтиме донизу у напрямку мінус.

1. Декодування складних іменників зі складником-домінантою ПМСО 2 у простих реченнях німецькомовної преси. Наприклад:

1) „*Friedensquelle*“ *nennen die Türken ihren Einmarsch* [22].

У наведеному простому реченні ми спостерігаємо реалізацію складного іменника-новотвору *Friedensquelle*, якого на час нашого дослідження не було зафіксовано у словнику, а тому він належить до складних слів-новотворів для одного контексту. У цьому випадку складне утворення *Friedensquelle* можна трансформувати в описовий контекст *Quelle des Friedens*.

У словнику ДУДЕН наведені дефініції окремо для іменника *Frieden* і окремо для іменника *Quelle*. Перша частина новотвору, якою є іменник *Frieden*, враховуючи контекстуальний зміст речення, представлена словниковими дефініціями головного або першого значення: **der Friede – 1.a)** <meist Frieden; > [*vertraglich gesicherter*] *Zustand des inner- od. zwischenstaatlichen Zusammenlebens in Ruhe u. Sicherheit* (Duden). Другий і основний компонент, яким є слово *Quelle*, у змістовому зіставленні з семантикою першого компонента *Friede*, є реалізацією похідного, зокрема, другого словникового значення: **die Quelle – 2. etw., wodurch etw. entsteht** (Duden).

У наведеному прикладі іменник *Quelle* як основна частина складного слова (das Grundwort) виступає вихідним пунктом або домінантою для тлумачення складного слова *Friedensquelle*. Семантичний обсяг на словниковому рівні або рівні мови представлений полісемічною моделлю з двома значеннями (ПМСО 2). З урахуванням атрибутивного компонента, яким є слово *Frieden*, іменник *Friedensquelle* демонструє декодування складного новотвору з домінуванням семантичного обсягу номінації другого значення слова *Quelle*, тобто НСО 2.

Таким чином, з позиції лінгвосинергетики констатуємо у нашому випадку конденсацію іменникового змісту, що передбачає мінімізацію зусиль і вироблення мовної економії у синергетичному форматі співвіднесення кодованого і декодованого обсягу ПМСО 2 – НСО 2 з простим реченням німецькомовної преси.

Всього у простих реченнях німецькомовної преси зафіксовано 695 реалізацій складних іменників-новотворів з домінуванням семантичного обсягу полісемічної моделі слова з двома значеннями (ПМСО 2). Номінації семантичного обсягу першого значення (НСО 1) цієї полісемічної моделі домінують у 521 реалізації іменників-новотворів, а номінації семантичного обсягу другого значення (НСО 2) – у 174 реалізаціях. Створену на основі показників хі-квадрат синергетичну модель декодування цієї групи подано на рисунку 1:

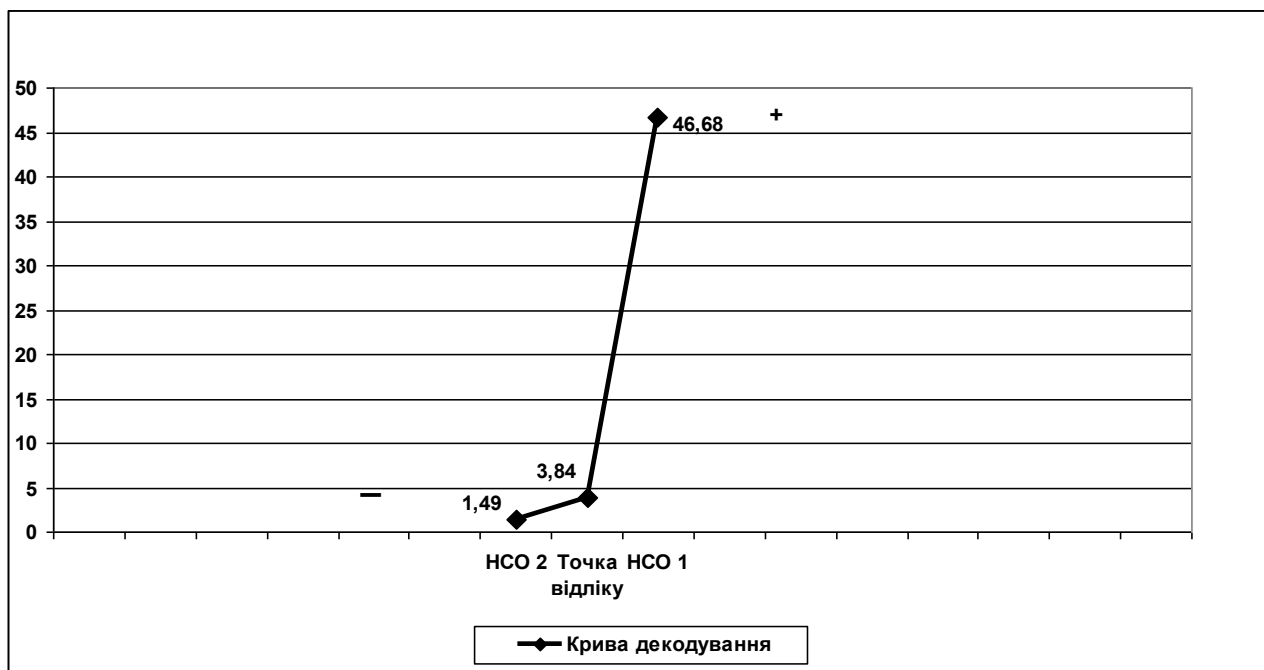

Рис. 1. Синергетична модель взаємозв'язку між кодованим семантичним обсягом 2 значення полісемічної моделі слова та декодуванням його номінацій як складників-домінант іменникових композитів-новотворів у простих реченнях німецькомовної преси

Графічне зображення рисунка 1 показує, що крива декодування складних іменників-новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу другого значення цієї полісемічної моделі сягнула точки 46,68 у напрямку плюс. У напрямку мінус спостерігаємо декодування складних новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу першого значення (1,49). Отож констатуємо статистично доведений і теоретично значущий зв'язок між кодованим семантичним обсягом полісемічної моделі з двома значеннями (ПМСО 2) та декодуванням номінацій семантичного обсягу другого значення (НСО 2) в основному компоненті складного новоутворення у простих реченнях німецькомовної преси.

2. Декодування складних іменників зі складником-домінантою ПМСО 2 у складних реченнях німецькомовної преси. Наприклад:

2) *Die Besetzung der Teheraner US-Botschaft am 4. November 1979, die den Beginn der jahrzehntelangen Sanktionspolitik gegen den Iran markierte, lehnt sie jedoch bis heute ab* [23].

У наведеному вище складному реченні ми спостерігаємо реалізацію іменникового композиту-новотвору *Sanktionspolitik*, який на час нашого дослідження ще відсутній у словнику. Відповідно, цей іменник демонструє okazionalne утворення на мовленнєвому рівні.

У словнику ДУДЕН наведені дефініції окремо для іменника *Sanktion* і окремо для іменника *Politik*. Перша частина новотвору, якою є іменник *Sanktion*, враховуючи контекстуальний зміст речення, представлена словниковими дефініціями похідного, зокрема, другого значення у словнику: **die Sanktion – 2.a)** *Maßnahme, die (zur Bestrafung oder zur Ausübung von Druck) gegen einen Staat, der das Völkerrecht verletzt [hat], angewandt werden kann* (Duden). Другий компонент новотвору іменник *Politik* тут виступає складником-домінантою. У змістовому зіставленні з семантикою першого компонента він демонструє реалізацію головного або першого словникового значення: **die Politik – 1)** *auf die Durchsetzung bestimmter Ziele besonders im staatlichen Bereich und auf die Gestaltung des öffentlichen Lebens gerichtetes Handeln von Regierungen, Parlamenten, Parteien, Organisationen o. Ä.* (Duden). У таких змістових кореляціях трансформуємо слово *Sanktionspolitik* в описовий контекст, який

у семантичному вимірі буде ширшим: *die Politik, die mittels Sanktionen auf die Durchsetzung bestimmter Ziele gerichtet ist*.

Повертаючись знову до іменникового новотвору *Sanktionspolitik*, констатуємо, що іменник *Politik* як основна частина складного слова (das Grundwort) виступає вихідним пунктом або домінантою для тлумачення нашого okazіонального утворення. Семантичний обсяг на словниковому рівні або рівні мови іменника *Politik* представлений полісемічною моделлю з двома значеннями (ПМСО 2). З урахуванням атрибутивного компонента, яким є слово *Sanktion*, іменник *Sanktionspolitik* демонструє декодування складного новотвору з домінуванням семантичного обсягу номінації головного значення слова *Politik*, тобто НСО 1.

Таким чином, з позиції лінгвосинергетики констатуємо у нашому випадку конденсацію іменникового змісту, що передбачає мінімізацію зусиль і вироблення мовної економії у синергетичному форматі співвіднесення кодованого і декодованого обсягу ПМСО 2 – НСО 1 зі складним реченням німецькомовної преси.

Створену на основі показників хі-квадрат синергетичну модель декодування цієї групи подано на рисунку 2:

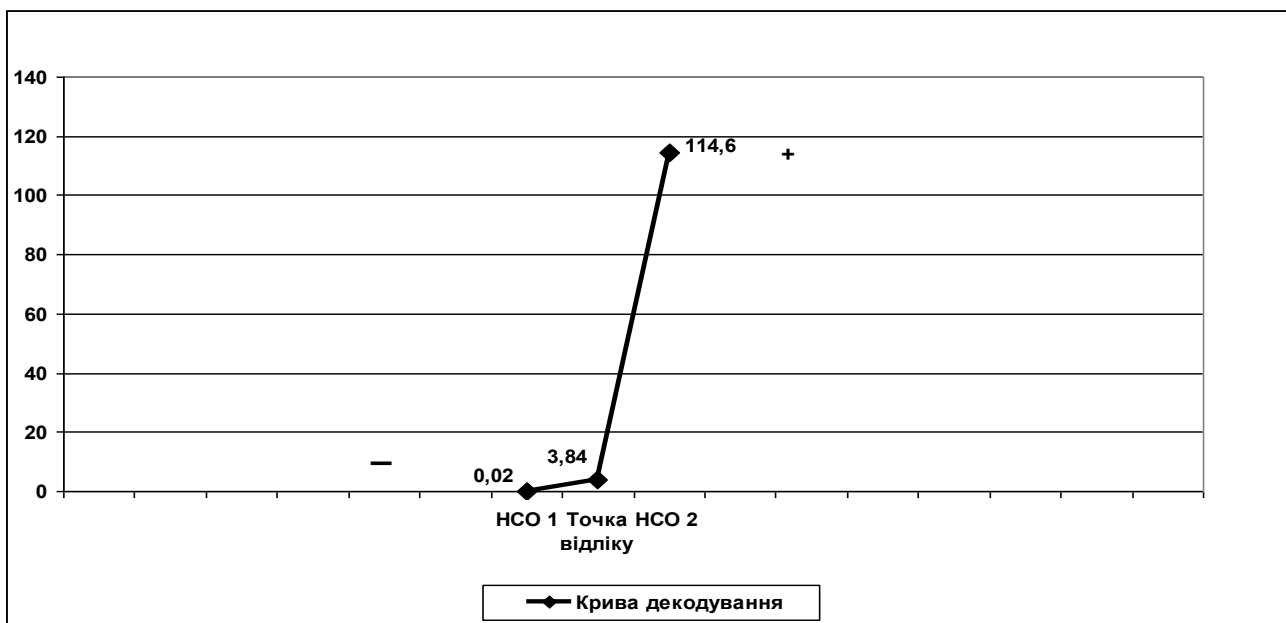

Рис. 2. Синергетична модель взаємозв'язку між кодованим семантичним обсягом 2 значення полісемічної моделі слова та декодуванням його номінацій як складників-домінант іменникових композитів-новотворів у складних реченнях німецькомовної преси

Графічне зображення рисунка 2 показує, що крива декодування складних іменників-новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу другого значення цієї полісемічної моделі сягнула точки 114, 60 у напрямку плюс, що є найкращим показником для НСО 2 у нашому дослідженні. Як і раніше у простих реченнях, так і у цій групі зі складними реченнями знову спостерігаємо у напрямку мінус декодування складних новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу першого значення (0,02). Отож констатуємо статистично доведений і теоретично значущий зв'язок між кодованим семантичним обсягом полісемічної моделі з двома значеннями (ПМСО 2) та декодуванням номінацій семантичного обсягу другого значення (НСО 2) в основному компоненті складного новоутворення у складних реченнях німецькомовної преси.

Висновки. У результаті дослідження синергетичного формату кодування і декодування іменникових композитів-новотворів з їх складником-домінантою полісемічної моделі з двома значеннями у структурі речення німецькомовної преси ми дійшли наступних висновків:

1) синергетичний формат співвіднесення кодованого і декодованого обсягу «ПМСО 2» – «НСО 2» з простими та складними реченнями німецькомовної преси є оптимальним форматом, що демонструє мовний логіцизм конденсації іменникового змісту на користь 1) вироблення мовної економії та 2) мінімізації зусиль, що скеровує ментальний лексикон людини на декодування складних іменників-новотворів з домінантою номінацій семантичного обсягу другого значення полісемічної моделі слова. Конденсація іменникового змісту у синергетичному форматі співвіднесення домінанти кодованого і декодованого обсягу «ПМСО 2» – «НСО 2» оптимально врівноважує потреби вибудовування як простих, так і складних синтаксичних конструкцій у німецькомовних текстах преси і тому демонструє вплив зовнішньої енергії у напрямку прогресу. Але вже для синергетичного формату співвіднесення кодованого і декодованого обсягу «ПМСО 2» – «НСО 1» у групах з простими та складними реченнями спостерігаємо вплив зовнішньої енергії у напрямку регресу;

2) синергетичний механізм мінімізації зусиль у німецькій мові сформував на сьогодні такий семантичний вимір, що полісемічна модель іменника з двома значеннями як фактор економії обмеженої кількості мовних знаків завдяки активаціям свого другого похідного значення ефективно конденсує зміст складних іменників-новотворів для позначення ними набагато більшої кількості реалій позамовної дійсності у структурній будові як простого, так і складного речення німецькомовної преси;

3) можна прогнозувати, що якщо під впливом флуктуацій або зовнішньої енергії співвіднесення кодованого і декодованого обсягу «ПМСО 2» – «НСО 1» у складних новотворах й надалі не відповідатиме синергетичному закону збереження мовної енергії та мінімізації зусиль, то синергетичний закон відтіснятиме формат «ПМСО 2» – «НСО 1» на задній план і розвиватиме для іменників-новотворів формат домінанти «ПМСО 2» – «НСО 2». Згодом такі зміни у лексичній структурі іменника, які пройшли синергетичний цикл *порядок – хаос – порядок*, прогнозують і проектують відповідну фіксацію змін на мовний рівень, носієм якого є словниковий склад німецької мови.

Отож висунута у роботі **гіпотеза** з позицій лінгвосинергетики підтверджує наступний цикл оптимізації: оскільки лексична структура полісемічної моделі з двома значеннями представляє найближчі відстані у зіставленні зі структурами знань ментального лексикону людини, то й залучення у такому семантичному вимірі похідного другого значення як найближчого до головного значення слова для домінантної складової композитів-новотворів у простих та складних синтаксичних конструкціях оптимально сприяє потребам мінімізації зусиль для ментального лексикону людини у просторі німецькомовного світу преси.

Перспектива подальших досліджень передбачає вивчення генерування іменникових композитів-новотворів зі складником-домінантою не лише полісемічної моделі іменника з двома значеннями, але й інших полісемічних моделей. Моделі, які у семантичному вимірі мають ще більш віддалені відстані в ієрархічно структурованому полісемічному ланцюгу слова та відповідно вищий індекс полісемічності на мовному рівні, будуть зіставлені з ментальним лексиконом людини та досліджені у руслі лінгвосинергетики за принципом мінімізації зусиль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Wellmann H. Morphologie der Substantivkomposita. *Deutsche Wortbildung 4: Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen I). Sprache der Gegenwart*. Hrsg. vom Institut für deutsche Sprache. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1991. Bd. 79. S. 3-111.
2. Zürn Constanze. Untersuchungen zur Semantik okkasioneller Nominalkomposita: Doktorarbeit. München: GRIN Verlag. 2013. 331 S.
3. Schonebohm Manfred. Wortbildung, Text und Pragmatik: Am Beispiel der Teil-von-Relation im Bereich der deutschen Nominalkomposition. In *Lunder germanistische Forschungen*. Lund, Gleerup. 1979. Bd. 49. 142 S.
4. Elsen Hilke. Neologismen: Ein Studienbuch. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2022. 195 S.

5. Kopf Kristin. Fugenelemente diachron: Eine Korpusuntersuchung zu Entstehung und Ausbreitung der verfügbaren N+N-Komposita. In *Studia Linguistica Germanica*, Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2018. Bd. 133. 470 S.
6. Домброван Т. І. Актуалізація синергетичного підходу в сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Записки з романо-германської філології*. Одеса: Фенікс, 2011. Вип. 26. С. 51-58.
7. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія Полтава: Довкілля. Київ, 2012. 844 с.
8. Altmann G. Modelling diversification phenomena in language. *Diversification Processes in Language: Grammar*. Hagen: Margit Rottmann Medienverlag, 1991. S. 33–46.
9. Köhler R. Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum: Studienverlag Brockmeyer, 1986. 200 S.
10. Meindl C. Methodik für Linguisten : Eine Einführung in Statistik und Versuchsplanung. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2013. 302 S.
11. Кійко С. В. Мовна і міжмовна омонімія в німецько-українських паралелях: лінгвосинергетичний аспект: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04 – Германські мови, 10.02.15 – Загальне мовознавство. Чернівці, 2015. 509 с.
12. Haken H. Beiträge zur Geschichte der Synergetik: allgemeine Prinzipien der Selbstorganisation in Natur und Gesellschaft. Wiesbaden: Springer Spektrum, 2016. 328 S.
13. Zipf G. K. Human behavior and the principle of least effort. Cambridge: Addison–Wesley, 1949. 573 p.
14. Löbner S. 2015. Semantik: Eine Einführung. 2., aktualisierte und stark erweiterte Aufl. Berlin/Boston: Walter de Gruyter. 462 S.
15. Schwarz-Friesel M. Einführung in die Kognitive Linguistik. 2. überarbeitete Aufl. Tübingen und Basel: Francke Verlag, 1996. 238 S.
16. Polenz P. Deutsche Satzsemantik. Berlin–New York: Walter de Gruyter, 2012. 389 S.
17. Mainke E. Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER, 1996. 496 S.
18. Serebrennikow B. A. Allgemeine Sprachwissenschaft: Die innere Struktur der Sprache: in drei Bänden. München–Salzburg, 1975. Bd. II. 521 S.
19. Fleischer W. Kommunikativ-pragmatische Aspekte der Wortbildung. *Sprache und Pragmatik: Lunder germanistische Forschungen*. 1979. № 48. S. 317 – 329.
20. Duden Onlinewörterbuch. URL: <https://www.duden.de>
21. Дребет В. Декодування іменників у німецькомовних текстах художньої прози та преси (синергетично-квантитативний підхід): монографія. Тернопіль: Астон, 2016. 400 с.
22. Wie die USA und Europa die Kurden im Stich ließen. URL: <https://www.stern.de/politik/ausland/wie-die-kurden-von-den-usa-und-europa-im-stich-gelassen-wurden-8958168.html>
23. Iran: "Wir fühlen uns nicht wie Menschen behandelt". URL: <https://www.profil.at/ausland/Iran-US-Sanktionen-11198453>